MALTA

QORTI CIVILI

PRIM' AWLA

ONOR. IMHALLEF

ANTHONY ELLUL

Seduta tas-16 ta' Mejju, 2014

Citazzjoni Numru. 2027/2000/1

Helen Psaila u b'digriet tal-10 ta' Gunju 2013 ordnat it-trasfuzjoni tal-gudizzju f'isem Antoinette Psaila, Joseph Psaila, Frank Psaila, Walter Psaila, Cettina Caruana Curran, u Mary Aquilina wara l-mewt ta' Helen Psaila

Vs

Carmel Raymond Micallef[1] f'ismu proprju u kif ukoll ghan-nom u in rappreżentanza tas-socjeta RC Construction Company Ltd; Arkitett u Inginier Philip Azzopardi; Lino u Angele konjugi Stafrace; Raymond Calleja

[1] Il-qorti tordna korrezzjoni bl-istess mod kif ordnat fil-kawza 1111/2000 deciza llum.

Permezz ta' citazzjoni prezentata fis-27 ta' Settembru 2000, l-attrici ppremettiet li:

1. *Hi propjetarja tad-dar Numru tlieta u għoxrin (23) Cathedral Street, Sliema.*

2. *Fit-12 ta' April tas-sena 2000, l-imsemmija dar tal-attriċi sofriet ħsarat strutturali estensivi u kif ukoll diversi ħsarat oħra bħala konsegwenza ta' xogħlijiet li kienu qed isiru fil-fond adjaċenti Numru erbgħa u għoxrin (24), Cathedral Street, Sliema, propjeta tal-konvenuti Lino u Angele konjugi Stafrace, u dana kif jirriżulta mill-annessi rapporti (Dok. 'A', 'B' u 'C').*

3. *L-imsemmija xogħolijiet kienu qegħdin isiru mill-kuntrattur Carmel Raymond Micallef f' ismu proprju u għan-nom tas-soċjeta R.C. Construction Company Limited u minn Raymond Calleja, taħt id-direzzjoni tal-Arkitett u Inġinier Ċivili Philip Azzopardi.*

4. *Bħala konsegwenza tal-imsemmi inċident, il-preċitata dar tal-attriċi ma baqgħetx aktar abitabbli.*

5. *Kif jirriżulta mill-annessi rapporti, hemm probabilta serja illi l-ħsarat strutturali fil-fond tal-attriċi jibqgħu jiżdiedu.*

6. *Bħala konsegwenza tal-istess inċident, diversi oġġetti tal-għamara u oġġetti oħra li kienu fl-imsemmija dar tal-attriċi intradmu jew ġew distrutti jew danneġġjati.*

7. *Għalhekk bħala konsegwenza tal-preċitat inċident l-attriċi sofriet u qed issofri danni kbar.*

8. *Dan kollu ġara minħabba negliġenza, traskuraġni, nonkuranza, imperizja u nuqqas ta' tħaris tar-regolamenti da parti tal-konvenuti jew min minnhom.*

9. *Il-konvenuti, jew min minnhom, huma responsabbli għad-danni kollha sofferti mill-attriċi bħala konsegwenza ta' dan l-inċident inklużi danni konsegwenzjali.*

10. *Il-konvenuti ġew interpellati permezz ta' Protest Ġudizzjarju tat-18 ta' April tas-sena 2000, u kif ukoll permezz ta' Ittra Interpellatorja tad-09 ta' Mejju tas-sena 2000, iżda xorta waħda, baqgħu inadempjenti.*

Ghalhekk talbet lill-qorti sabiex:

1. *Tiddikjara illi l-konvenuti, jew min minnhom, huma responsabbli għal preċitat inċident li ġara fit-12 ta' April tas-sena 2000 f' Cathedral Street, Sliema u għad-danni sofferti mill-attriċi bħala konsegwenza ta' dan l-istess inċident.*

2. *Tillikwida d-danni kollha sofferti mill-attriċi bħala konsegwenza tal-imsemmi inċident.*

3. *Tikkundanna lill-konvenuti, jew min minnhom, iħallsu lill-attriċi d-danni hekk likwidati.*

Bl-ispejjeż kontra l-konvenuti inklużi dawk tal-Protest Ġudizzjarju tat-18 ta' April tas-sena 2000 u tal-Ittra Interpellatorja tad-09 ta' Mejju tas-sena 2000, u bl-imgħax legali kontra l-konvenuti inġunti għas-subizzjoni.

<u>Eccezzjonijiet ta' Lino Stafrace et</u>.

1. *Illi, preliminarjament l-atturi jridu jippruvaw illi d-danni reklamati fil-fond Numru 23, Cathedral Street, Sliema, kien kawżat mix-xogħlijiet illi kienu qed isiru fil-fond 24, Cathedral Street, Sliema. Jiġi rilevat f' dan l-istadju illi madwar l-istess fond 23, Cathedral Street, Sliema, saru diversi xogħlijiet ta' demolizzjoni u kostruzzjoni minn sidien ta' fondi oħra adjaċenti għall-istess fond Numru 23 u għalhekk l-ewwel ħaġa li jrid jiġi stabbilit huwa l-kawża tal-kollass tal-istruttura.*

2. *Illi, subordinatament u mingħajr ebda preġudizzju għall-premess, il-konvenuti Lino u Angele Stafrace jiċħdu illi l-kollass strutturali tal-fond tal-atturi seħħew minħabba negliġenza, noncuranza, imperizja u nuqqas ta' tħaris tar-regolamenti da parti tagħhom.*

3. *Illi, subordinatament u mingħajr preġudizzju, bħala sidien tal-fond 24, Cathedral Street, Sliema, huma nkarigaw persuni li kienu ta' ħila u ma kellhom l-ebda raġuni jifhmu illi l-persuni minnhom inkarigati għax-xogħol intrapriż fil-fond tagħhom ma kienux ta' ħila u għalhekk m' għandhom l-ebda responsabbilta għall-akkadut skont il-liġi.*

4. *Illi, subordinatament u mingħajr preġudizzju, l-attriċi trid tipprova d-danni li qed tallega li subiet.*

<u>Eccezzjonijiet tal-Perit Philip Azzopardi</u>.

1. *Illi d-domandi attriċi huma infondati fil-fatt u fid-dritt stante illi huwa mhux responsabbli għall-ħsarat sofferti mill-atturi fl-inċident tat-12 ta' April 2000 f' Cathedral Street, Sliema u għandu jiġi liberat mill-osservanza tal-ġudizzju.*

2. *Illi huwa kien il-Perit inkarigat mix-xogħlijiet in kwistjoni skont pjanta sottomessa lill-Awtorita tal-Ippjanar.*

3. *Illi sia s-sidien u l-kuntrattur Raymond Micallef pro et noe ma mxewx mal-istess pjanta u ħaffru pedamenti ferm iktar fondi minn dak li kien ġie ndikat fl-istess pjanta mingħajr il-permess u awtorizzazzjoni tiegħu.*

4. *Illi dawn ix-xogħlijiet la kienu approvati u lanqas sanzjonati minnu u huwa ma ġiex infurmat li x-xogħlijiet inbdew u wisq inqas illi t-tħammil fil-fond adjaċenti kien tal-profondita imsemmija.*

5. *Barra minn hekk, illi huwa kien ftiehem mal-Perit Charles Cassar illi kellu jinżamm żewġ piedi u nofs skont il-liġi mill-ħajt diviżorju, ħaġa li sfortunatament ma nżammitx mill-kuntrattur ad insaputa tiegħu.*

6. *Salv eċċezzjonijiet oħra.*

<u>Eccezzjonijiet tal-konvenut Raymond Calleja</u>:

1. *Illi in linea preliminari, din l-istanza għandha tistenna l-eżitu ta' diversi kawżi oħrajn in konnessjoni ma' talba għad-danni konsegwenti għall-ħsarat fil-fond adjaċenti Numru 25, Cathedral Street, Sliema, liema talba għad trid tiġi determinata minn din l-Onorabbli Qorti diversament preseduta.*

2. *Illi wkoll in linea preliminari l-attriċi trid tipprova illi l-ħsarat strutturali tal-fond Numru 23, Cathedral Street, Sliema kienu kawżati minn xogħlijiet li kienu qed isiru fil-fond 24, Cathedral Street, Sliema, li allegatament ġabu l-kollass tal-fond 25, Cathedral Street, Sliema. Jiġi rilevat f' dan l-istadju illi madwar l-istess fond saru diversi xogħlijiet ta' demolizzjoni u kostruzzjoni minn sidien ta' fondi oħra adjaċenti u għalhekk l-ewwel ħaġa li trid tiġi stabbilita huwa jekk il-ħsarat fil-fond Numru 23, Cathedral Street, Sliema ġewx ikkawżati mill-kollass u/jew xogħlijiet li saru fil-fondi 23 u 24, Cathedral Street, Sliema.*

3. *Illi l-konvenut m' hu responsabbli għal ebda danni pretiż mill-attriċi billi huwa ma jaħti għal ebda ħsara li setgħet ġiet ikkawżata fil-fond adjaċenti 25, Cathedral Street, Sliema.*

4. *Salvi eċċezzjonijiet ulterjuri.*

<u>Eccezzjonijiet ta' Carmel Raymond Micallef u RC Construction Limited</u>.

1. *Illi fl-ewwel lok, l-eċċipjenti fil-kwalita personali tiegħu għandu jiġi liberat mill-osservanza tal-ġudizzju stante illi huwa qatt ma jaġixxi*

f' tali kwalita personali fin-negozju tiegħu, iżda biss fil-kwalita tiegħu ta' Direttur tas-soċjeta RC Construction Limited, bħalma ilu jagħmel għal aktar minn ħmistax-il sena.

2. *Illi fit-tieni lok, u mingħajr preġudizzju għall-premess, it-talbiet attriċi fil-konfront tal-eċċipjenti nomine huma infondati fil-fatt u fid-dritt, stante illi l-eċċipjenti dejjem aġixxa skont l-arti u s-sengħa u taħt id-direzzjonijiet u istruzzjonijiet professjonali u tekniċi lilu mogħtija mill-konvenut Arkitett u Inġinier Ċivili Philip Azzopardi, inkarigat mill-konvenuti Lino u Angele Stafrace, sidien il-fond li fuqu kien qed jaħdem l-eċċipjenti.*

3. *Illi mingħajr preġudizzju għall-premess, mhux minnu illi l-fond de quo illum huwa inabitabbli, u fil-fatt, l-attriċi kienet ilha ma tirrisjedi fil-fond in kwistjoni għal xi żmien, bħalma jista jiġi ppruvat fit-trattazzjoni tal-kawża.*

4. *Illi inoltre, id-danni reklamati fil-fond di propjeta tal-attriċi, jekk talvolta jirriżultaw ippruvati, jistgħu ikunu riżultat ukoll ta' xogħlijiet intrapriżi minn terzi fi żviluppi oħra fil-lokalita in kwistjoni matul dawn l-aħħar snin.*

5. *Illi jidher ukoll illi d-danni reklamati fil-fond de quo, jekk talvolta jirriżultaw ippruvati, jista jkun illi rriżultaw jew ġew eċċentwati minħabba l-fatt illi partijiet sostanzjali mill-istess fond ma kienux mibnija skont l-arti u s-sengħa.*

6. *Illi għalhekk isegwi illi m' hemm l-ebda danni x' jiġu likwidati fil-konfront tal-eċċipjenti.*

7. *Illi jsegwi ulterjorament illi l-eċċipjenti ma għandux jiġi kkundannat illi jħallas l-ebda danni li jistgħu talvolta jiġu likwidati.*

Din il-kawza hi konnessa mal-kawzi l-ohra 1181/2000, 1182/2000 u 1111/2000 li ukoll qeghdin jigu decizi llum.

L-attrici kienet proprjetarja tal-fond 23, Cathedral Street, Sliema li fit-12 ta' April 2000 sofra hsarat wara li waqa' l-fond 25, Cathedral Street Sliema. B'kuntratt tad-29 ta' Jannar 2005, l-attrici bieghet il-fond. Ghalkemm fil-mori tal-proceduri l-attrici bieghet id-dar, b'daqshekk ma jfissirx li spiccalha l-interess guridiku biex tkompli b'din il-kawza. Dan kif ser jirrizulta minn dak li ser jinghad fil-parti relatata mal-likwidazzjoni tad-danni.

<u>Kagun tal-hsara</u>.

Skond il-perit tekniku:

Jirriżulta illi waqt li kienu qed isiru xogħlijiet ta' skavar fil-fond Numru 24 ta' Stafrace, ħarġu ħsarat fil-fond Numru 25 ta' Rita Vella. Jirriżulta wkoll illi dawn ix-xogħolijiet ta' skavar saru fid-distanza ta' żewġ piedi u nofs mill-ħajt diviżorju u f' fond ta' madwar ħames filati taħt il-livell tat-triq man-naħa tal-fond Numru 23 ta' Psaila. Dan ix-xogħol estensiv ta' skavar mal-ħajt diviżorju dgħajjef il-pedamenti tal-istess ħajt diviżorju billi meta l-ħajt diviżorju nkixef min-naħa waħda bl-iskavar, il-ħajt diviżorju beda jiffunzjona wkoll bħala ħajt ta' lqugħ (retaining wall) għall-materjal li kien hemm taħt l-art ta' Psaila, liema funzjoni dan il-ħajt diviżorju ma jirriżultax li kien disinjat għaliha (minħabba li kien ħajt singlu). L-esponent jeskludi li kien hemm xi xogħlijiet mhux skont l-arti u s-sengħa fil-fond ta' Psaila li wasslu għal dawn il-ħsarat. Anzi għandu jingħad li l-fattur li l-ħajt diviżorju fforma arkata u waqgħet parti biss minnu jindika l-kuntrarju. Għalhekk l-esponent jikkonkludi illi l-ħsarat fil-fond Numru 23 ta' Psaila ġew ikkawżati riżultat ta' xogħlijiet estensivi ta' skavar fil-propjeta ta' Stafrace.

Ma tressqet l-ebda prova li xxejjen l-opinjoni tal-perit tekniku. Wara li l-qorti rat l-atti tqies li l-konkluzjoni tal-perit tekniku ta' x'wassal biex saret hsara fil-hajt divizorju u fil-fond ta' Psaila, hi korretta u ghalhekk ser taddotta din l-opinjoni bhala l-ahjar prova.

Responsabbilta.

(A) **Lino u Angele konjugi Stafrace**.

Il-konjugi Stafrace kienu s-sidien tal-fond numru 24, Cathedral Street, Sliema. Jirrizulta li Stafrace kienu nkarigaw lil RC Construction Limited sabiex twaqqa' l-fond u tibni blokk appartamenti.

Mill-provi ma jirrizultax li Stafrace taw xi struzzjonijiet lill-kuntrattur li kienu differenti minn dak li ta l-perit Azzopardi. F'dan ir-rigward jinghad li ma rrizultax li Stafrace qalu lill-kuntrattur:

- sabiex ma josservax id-distanza legali;

- sabiex jiskava iktar l-isfel minn dak li ried il-perit Azzopardi. Fis-seduta tas-17 ta' Mejju 2010 il-perit Azzopardi xehed: *"Lis-sinjuri Stafrace nafhom bhala nies mhux zviluppaturi tal-bini. Naqbel li s-Sinjuri Stafrace ma kellhomx jidhlu fid-direttivi lill-kuntrattur u li dawn kellhom isiru minni.* ***Milli naf jiena, is-Sinjuri Stafrace qatt ma taw direttivi lill-kuntratturi"*** (enfazi mizjuda, fol. 121-122). Hu veru li fis-seduta tad-9 ta' April 2010 l-istess xhud qal li meta staqsa lill-kuntrattur ghalfejn kien skava daqshekk: *"Qalli li l-ewwelnett il-materjal hu artab hafna u t-tieni s-sidien ma xtaqux daqshekk tarag biex jitilghu ghall-ground floor"* (fol. 119). Verzjoni li rega' ta meta xehed quddiem il-qorti fl-24 ta' Ottubru 2011. Dakinhar qal ukoll li hu fehem li l-kuntrattur kien ipprova jaqdi lil Stafrace *"...pero m'ghandi xejn cert"* (fol. 205). Din il-verzjoni qatt ma giet konfermata minn Micallef. Min-naha tieghu Stafrace cahad li qatt ta xi direttiva simili lill-kuntrattur. Il-perit Azzopardi stess xehed li *"Meta ippjanajna u lestejna l-pjanti Stafrace mieghi kien tkellem. Stafrace kien jaf li ser ikollu dak it-tarag fil-progett skond kif ghamilt il-pjanti jien. Stafrace qatt ma lmentali kif ghidt dwar il-mod kif kont qed nipproponi l-bini"* (fol. 205). Lanqas ma rrizulta li Stafrace qatt qal lill-perit li xtaq li l-basement ikun iktar l-isfel mill-mod kif kien jidher fil-pjanti tal-permess ta' zvilupp. Haga li kienet tfisser li l-binja ma kenitx tkun konformi mal-permess ta' zvilupp. Il-qorti tikkonkludi li a bazi tal-provi li tressqu m'hijiex konvinta li l-kuntrattur agixxa fuq ordni li tah Stafrace. Fin-nota ta' sottomissjonijiet l-atturi semmew (fol. 649) li waqt is-seduta numru 37 Carmel Raymond Micallef kien qal li **jahseb** li Stafrace kien jaf kemm gholi kien ser jinzel mil-livell tat-triq. Il-kawzi ma jigux decizi fuq dak li jahseb xhud. B'dak li qal ix-xhud ta lok ghal dubju. Il-perit Azzopardi stess xehed *"Jiena ma nafx jekk is-sidien tawx struzzjonijiet lill-kuntrattur sabiex isir it-thammil iktar milli suppost skond il-pjanta. Li naf zgur li lili s-sidien ma staqsewnix biex ninzlu aktar.* ***Naqbel li l-kuntrattur qatt ma qalli li Stafrace qallu biex jinzel daqshekk, cjoe' aktar minn tlett filati"*** (enfazi mizjuda, fol. 119). Hu veru li jista' jsir argument li b'dak li ghamel il-kuntrattur, Stafrace kienu ser jeliminaw it-tarag u jaghmlu l-access ghall-hanut iktar komdu. Pero' min-naha l-ohra dan kien ser ifisser ukoll:

  (a) Li l-fond ma jinbeniex skond il-permess ta' zvilupp. Ifisser li l-bini kien ser ikun irregolari. M'hemmx prova li l-perit Azzopardi qatt intalab biex japplika ghall-emenda tal-permess ta' zvilupp;
  (b) Iktar spejjez ghall-konjugi Stafrace sabiex tithaffer iktar art.

  Meqjus dawn il-fatturi, il-qorti ma tarax verosimili li Stafrace taw ordni lill-kuntrattur sabiex ihaffer iktar fil-fond.

L-Artikolu 1037 tal-Kodici Civili jipprovdi:

"Kull min ghal xi xoghol jew servizz iehor iqabbad persuna mhux ta' hila, jew illi hu ma jkollux ragun jahseb li hija ta' hila, hu obbligat, ghall-hsara illi dik il-persuna, minhabba n-nuqqas ta' hila taghha, tikkaguna lil haddiehor fl-esekuzzjoni tax-xoghol jew servizz hawn fuq imsemmi.".

Mill-provi ma rrizultax li RC Construction Limited kienet teknikament manifestament inidoneja sabiex twettaq ix-xoghol li Stafrace nkarigwaha biex taghmel.

(B) **Perit Philip Azzopardi**.

Mill-provi rrizulta kif il-perit Azzopardi ma kienx infurmat li ser jibda t-thaffir. Fil-fatt hu kien miftiehem mal-kuntrattur li jiltaqghu fis-sit. Madankollu meta l-perit Azzopardi mar fil-post kien irrizulta li kien sar thaffir. Fil-fatt irrabja meta ra x'kien sar.

Dwar id-distanza legali, Micallef xehed:

"Dwar distanza mill-hajt divizorju d-diskors li sar kien f'kaz li jitqatta' l-blat. Blat ma tqattax" (seduta 23 ta' Novembru 2007, fol. 556).

Quddiem il-qorti xehed:

"Normali meta nhammlu nsibu sal-blat. Il-perit qalli biex meta nsibu l-blat inhallu l-ispazju ta' zewg peidi u nofs fuq kull naha" (3 ta' Ottubru 2011, fol. 153).

Madankollu l-perit Azzopardi xehed li waqt li kien qieghed jitwaqqa' l-fond numru 24, kienet fegget konsentura; *"F'dik l-istanza, l-ghada cempilli l-Perit Cassar u nfurmani li l-pedamenti kienu turbazz u li jezigi d-distanzi tas-2'6". Jiena qbilt u qatt ma kelli problema biex dan ma jsirx"* (fol. 442). Il-perit Charles Cassar, inkarigat mill-familja Vella, qal: *"Kont ghidtlu wkoll li l-klijenti tieghi kienu qed jezigu li d-distanza regolamentari taz-2'6" fl-eskavazzjoni tigi rispettata"* (fol. 426). Inoltre, l-istess xhud ikkonferma li fil-21 ta' Marzu 2000 wara li hareg mill-fond numru 25: *"…. Iltqajt mas-Sur Stafrace u l-kuntrattur li kien qed iwaqqa' u irrepetejtilhom dak li kont ghidt lill-Perit"*. Ghalhekk il-qorti ma tqiesx verosimili l-verzjoni li ta Micallef.

Micallef xehed ukoll: *"Jien zammejt mal-gholi li qalli l-Perit Azzopardi"* (fol. 155). Il-qorti ma temminix din il-verzjoni, meta tqies:

(a) Il-pjanta PA2 fol. 18, cjoe' wahda mill-pjanti tal-permess ta' zvilupp li turi x'gholi kellu jkun hemm bhala pedament.
(b) Meta mar fil-post u l-perit Azzopardi ra x'kien ghamel il-kuntrattur, irrabja. Fatt konfermat minn Micallef stess ghalkemm qal li ma jafx ghalfejn il-perit irrabja. Il-perit Azzopardi qal: *"It-Tlieta filghodu mort fil-post u sibt illi l-kuntrattur kien haffer mill-inqas seba' filati l-isfel minn wicc it-triq. Lill-kuntrattur jiena rrabjajt mieghu. Ghidtlu 'Hawn x'ghamilt ? Jien mhux tliet filati ghidtlek biex tinzel ?'"* (seduta 24 ta' Ottubru 2011, fol. 199). Il-qorti ma temminx li Micallef ma jafx ghalfejn il-perit kien irrabja. Fil-fatt Calleja xehed: *"Dakinhar jiena kont smajt lill-perit Philip Azzopardi jghid lil Micallef illi **ma sarx ix-xoghol kif miftiehem** u qallu 'Irfed illum qabel ghada'. Kien qed jirreferi ghall-hitan divizorji"* (seduta tat-3 ta' Ottubru 2011, fol. 144).

Il-perit tekniku, in eskussjoni, qal: *"Mir-ritratti li rajt jien ikkonkludejt li l-post kien **f'periklu imminenti** li jiggarraf"* (enfazi mizjuda, fol. 613). Qal ukoll li fil-fehma tieghu f'dak l-istadju ***"… ma kenitx option li jsir xi xoghol rimedjali. Kieku sar xi tentattiv f'dan is-sens min jaghmel ix-xoghol ikun qieghed f'periklu car, jista' iwassal ghall-mewt tan-nies."***. Skond l-opinjoni tal-perit tekniku li ma giet bl-ebda mod kontradetta bi provi konvincenti, il-perit Azzopardi ma kellux htija dwar il-hsara li saret lill-fond numru 25. Meta l-perit Azzopardi sar jaf li ma nzammitx id-distanza legali u ra l-gholi li thaffer, skond l-opinjoni tal-perit tekniku is-sitwazzjoni kienet diga' kompromessa. Ghalhekk il-perit Azzopardi ma jistax jinzamm responsabbli ghad-danni li setghet sofriet l-attrici.

(C) **Carmel Raymond Micallef u RC Construction Limited**.

Jirrizulta li l-izvilupp kien qieghed isir minn RC Construction Limited. Micallef isostni li m'huwiex il-legittimu kontradittur ghaliex Stafrace kienu taw l-appalt lil RC Construction Limited. Il-qorti hi tal-fehma li Micallef ma jistax jahrab mir-responsabbilta'. Mill-atti jirrizulta li hu azzjonist maggoritarju u l-uniku direttur tal-kumpannija (ara fol. 183-184). Mill-provi hu evidenti li kienet decizjoni tieghu li ma tinzammx id-distanza legali u li jsir it-thaffir li sar. Hu evidenti li n-negozju tal-kumpannija RC Construction Limited kien bazat fuq l-esperjenza ta' Micallef, li hu stess xehed li kien ilu jahdem fl-industrija tal-bini minn eta' zghira. Il-qorti taghmel riferenza ghall-kaz Ingliz **Rainham Chemical Works Ltd (in liq) v Belvedere Fish Guaon Co. Ltd** (1921) li kien jitratta manifattura ta' splussiv li ghamel hsara fil-proprjeta' tal-girien wara spluzjoni. Zewg diretturi gew dikjarati li m'humiex responsabbli peress li ma kienux personalment ordnaw l-att li kkaguna l-hsara. Lord Bukmaster osserva:

"If a company is formed for the express purpose of doing a wrongful act or if, when formed, ***those in control expressly direct that a wrongful act be done****, the individuals as well as the company are responsible for the consequences, but there is no evidence in the present case to establish liability under either of these heads."* (enfazi tal-qorti).

Ragunament li fil-fehma tal-qorti japplika wkoll fix-xena lokali meqjus li l-Artikolu 1031 jipprovdi: *"Izda, kull wiehed iwiegeb ghall-hsara li tigri bi htija tieghu"*.

F'dan il-kuntest ukoll, f'kaz iehor Ingliz *"Koninklijke Philips Electronics NV v Prico Digital Disc GmbH the defendant director was in charge of the day-to-day running of the defendant company. It was admitted that the company imported into the UK and kept and disposed of recordable CDs of a kind that the court previously had held infringed the claimant's patent. The director had been responsible for the decision to import the infringing CDs into the UK and for the cultivation of A as a customer for those products. The director aslo made a decision to indemnify A against liability for royalties when the claimant sued A for infringement. The court concluded that the director's close involvement with the day-to-day actions of the company, and his independent authority in respect of those actions, were sufficient to render him liable as a joint tortfeasor with the company"* (*Company Law*, Brenda Hannigan, Tielet Edizzjoni, Oxford (2012) pagna 70).

Dan apparti li bhala direttur tal-kumpannija li kellu l-kontroll effettiv taghha, Micallef kellu *duty of care* li jizgura li ma ssirx hsara lill-girien. Il-kuntrattur kellu d-dmir li jizgura li l-attivita' li kienet qeghda ssir fis-sit ma tirrizultax fi hsara fil-proprjeta' tas-sidien.

Ir-responsabbilta' ta' dawn il-konvenuti tirrizulta mill-fatt li:-

i. Ma nzammitx id-distanza legali (Artikolu 439 tal-Kodici Civili).
ii. Sar thaffir iktar milli kellu. Micallef xehed: *"Id-decizjoni ta' kemm kelli ninzel kienet skond il-pjanta u nsibu l-blat"* (fol. 578). Li kieku zamm mal-pjanti ma kienx ser ihaffer gholi ta' seba' filati min-naha fejn is-sit kien jikkonfina mad-dar ta' Vella.

Micallef qal li mis-sit fejn qabel kien hemm il-fond numru 24, tnehha biss terrapien u mhux turbazz (fol. 153 u 207), u li t-turbazz kien deher wara li *"konna naddafniha u dan wara li sehh l-incident"* (fol. 153). Ukoll jekk wiehed kellu jemmen din il-verzjoni, hu evidenti li ghamel hazin fis-sens:

(a) L-istruzzjonijiet tal-perit Azzopardi kienu li trid tinzamm id-distanza legali. Sahansitra, il-perit Azzopardi qal: *"Ghall-ammont ta' thammil li ghamel, 2'6" ma kienx bizzejjed"* (fol. 479);
(b) Jekk hu veru li terrapien biss kien hemm taht il-fond numru 24, messu ma kompliex inehhi l-materjal izda sejjah lill-perit Azzopardi fuq il-post sabiex jiehu struzzjonijiet minghandu. Il-kuntrattur kien jaf li l-blat kien turbazz[2]. Ma kellu l-ebda dritt li jiehu decizjonijiet dwar x'ghandu jsir.
(c) Tant Micallef ma segwiex l-istruzzjonijiet tal-perit Azzopardi li meta fil-11 ta' April il-perit mar fil-post u ra x'kien ghamel il-kuntrattur, irrabja u qallu li ma kellux jinzel dak l-gholi kollu. Hu evidenti li l-kuntrattur ghamel fattieh. F'sit ta' kostruzzjoni hu l-perit tal-progett li jaghti l-ordnijiet u jiehu decizjonijiet ta' natura teknika, u mhux il-kuntrattur.

Il-qorti tosserva wkoll kif fil-verbal tal-access tal-perit Doublet, li sar fit-13 ta' Marzu 2001, jinghad: *"….il-fatt li l-hajt divizorju (l-imgarraf) bejn in-numru 25 u 24 kellu l-pedamenti in parti mibni fi trinka li saret fit-turbazz u li parti mill-eskavazzjoni fin-numru 24 kienet mil-livell tal-qiegh ta' din it-trinka li saret fit-turbazz u li parti mill-eskavazzjoni fin-numru 24 kienet mil-livell tal-qiegh ta' din it-trinka 'l fuq u parti l-isfel mill-istess qiegh,……"* (fol. 433). Fatti li fil-fehma tal-qorti juru li kuntrarjament dak li qal Micallef, fl-iskavar mhux terrapien biss tnehha. F'dan ir-rigward issir ukoll riferenza ghal dak li xehed Calleja: *"…. Filghodu kif wasal startjajt il-gaffa biex inkompli u harget Carmen Pecorella u qaltli biex ma nkomplix, u jien waqaft. Jiena kont bdejt innehhi s-2'6" minn mal-hajt ta' wara u dort fuq in-naha ta' Vella u min-naha ta' Vella kont qbizt il-hajt tas-sejjieh, b'kemm ma niftakarx"* (seduta tal-4 ta' Marzu 2002, fol. 469). Jidher ghalhekk li l-kuntrattur kien kompla bix-xoghol.

(D) **Raymond Calleja**.

Dan kien il-persuna li gie nkarigat mill-kuntrattur inehhi l-materjal tal-bini u jaghmel l-skavar. Fin-nota ta' sottomissjonijiet (6 ta' Dicembru 2013) qal:

"Calleja uza biss gaffa u ma uza l-ebda apparat iehor bhal per ezempju musmar biex iqatta' l-blat. Dan ghaliex ma kienx hemm blat imma materjal ta' kostruzzjoni. Calleja kien ftiehem li kellu jnaddaf sal-livell tat-triq".

Il-qorti ma taqbilx ma' dan ir-ragunament, meta tqies li:

[2] Fil-verbal ta' access li ghamel il-perit Frederick Doublet, 13 ta' Marzu 2001, jinghad: *"Gie nnotat il-kwalita' ta' blat taht il-pedamenti (turbazz)…."* (fol. 433).

i. Calleja ma nehhiex biss il-materja tal-bini tal-fond numru 24 li twaqqa'. Hu skava wkoll bl-uzu ta' gaffa kbira. 'Il fatt li ma ghamilx uzu minn *"musmar biex iqatta l-blat"* ma jfissirx li ma ghamilx skavar. Irrizulta kif bl-uzu ta' gaffa huwa nehha wkoll turbazz.
ii. Hu veru li Calleja obda l-ordnijiet li tah Micallef. Pero' b'daqshekk ma jfissirx li m'huwiex responsabbli. Kien Calleja li nehha l-materjal.
iii. Ix-xoghol li gie mqabbad jaghmel Calleja huwa min-natura tieghu perikoluz. Calleja kellu dmir, irrispettivament min dak li seta' qallu biex jaghmel il-kuntrattur, li josserva l-ligi u jiehu l-prekawzjonijiet. Fil-fehma tal-qorti Calleja:

(a) mar kontra dak li jipprovdi l-Artikolu 439 tal-Kodici Civili, cjoe': *"Hadd ma jista' jhaffer fil-fond tieghu bjar, gwiebi, jew latrini, jew jaghmel thaffir iehor ghal kull hsieb li jkun, f'boghod ta' anqas minn sitta u sebghin centimetru mill-hajt divizorju"*. Hu veru li dan il-provvediment qieghed jirreferi ghas-sid tal-fond, tant hu hekk li jirreferi ghal thaffir ***"…fil-fond tieghu"***. Madankollu din id-disposizzjoni taghmilha cara li ma jistax isir thaffir f'distanza ta' inqas minn 76 centimetru. Mela ladarba Calleja ghazel li jobdi l-ordni li tah il-kuntrattur u jmur kontra dak li tghid il-ligi, irid igorr ir-responsabbilta' u jwiegeb ghad-danni li sofrew it-terzi b'rizultat tal-agir tieghu.

(b) Fil-fehma tal-qorti thaffir hu operat perikoluz, iktar u iktar meta ghandek sit li m'huwiex kbir fid-daqs u mehud in konsiderazzjoni t-tip ta' materjal li kien hemm. Persuna li hi tas-sengha u taghmel it-tip ta' xoghol li ghamel Calleja kellha d-dmir li qabel tibda x-xoghol tara l-pjanta tal-permess ta' zvilupp u titkellem ukoll mal-perit tal-progett sabiex tinghata struzzjonijiet dwar il-mod kif isiru x-xogholijiet. Ma jirrizultax li qabel beda x-xoghol Calleja kien tkellem mal-perit Azzopardi. Hu hadem skond ma qallu Micallef. Kif irrizulta mir-rapport tal-perit tekniku, kien b'rizultat tax-xoghol li ghamel Calleja li ggarraf parti mill-fond numru 25. Hu evidenti li Calleja ipproceda skond l-ordni li tah Micallef. Ladarba ghazel din it-triq, irid ukoll iwiegeb ghad-danni li l-agir tieghu kkawza lit-terzi. M'ghandux dritt jitlob ghal hniena ghas-semplici raguni li kien qieghed jobdi l-ordni li tah haddiehor. Kien id-dmir tieghu li qabel jibda x-xoghol jizgura li l-ordni li tah il-kuntrattur setghet titwettaq minghajr ma jipperikola lill-haddiehor.

<u>Likwidazzjoni danni</u>.

1. Il-fond tal-attrici sofra hsara.

   Bhala danni l-perit tekniku llikwida d-danni fl-ammont ta' €43,523.14 li jikkonsistu:

- **€40,600** – telf ta' uzu tal-proprjeta peress li l-fond ma setax jintuza mid-data tal-incident (12 ta' April 2000) sal-gurnata tal-bejgh (29 ta' Jannar 2005), u cjoe' ghal 58 xahar. Il-perit tekniku esprima l-fehma li l-valur lokatizju tal-fond huwa ta' €700 kull xahar;
- **€465.97** – valur ta' television;
- **€2,457.17** – kirja ta' €46.59 fix-xahar ghall-garaxx fejn inzammu oggetti tal-attrici.

2. Il-hsara fil-proprjeta tal-atturi saret fil-hajt divizorju li jifred il-fond numru 23 mis-sit fejn kien qieghed isir l-izvilupp (ara ritratti fil-kawza 1111/2000). Jidher li l-hsara ma ssewwitx. Irrizulta kif fiz-zmien meta sehh l-incident Helen Psaila ma kenitx qeghda tghix fil-fond. Mill-provi li ressqet l-attrici jirrizulta li l-fond kien jintuza l-iktar fl-ahhar tal-gimgha, minnha u membri tal-familja taghha[3]. M'hemmx dubju li apparti l-hsara fil-bini, l-attrici tilfet l-uzu tal-proprjeta' taghha. Kulhadd ghandu l-jedd li jgawdi u jaghmel uzu mill-proprjeta kif jidhirlu. Dritt garantit bil-Kostituzzjoni ta' Malta u bil-Konvenzjoni Ewropea dwar id-Drittijiet tal-Bniedem. Fil-fehma tal-qorti l-attrici ghandha jedd li tirreklama hlas, irrispettivament jekk tirreferix ghalih bhala danni jew xi haga ohra, ghal fatt li ma setatx taghmel uzu mill-proprjeta' taghha. B'anaolgija ssir riferenza ghal dawk il-kazijiet fejn il-qrati rrikonoxxew il-jedd ta' sid li jitlob id-danni minghand persuna li tkun okkupat immobbli bla titolu. F'dan ir-rigward il-Qorti Kassazzjoni Taljana osservat (kaz numru 5028 tal-1 ta' Marzu 2008):

"occupazione senza titolo di un cespite immobiliare altrui, il danno per il proprietario usurpato e' in re ipsa, ricollegandosi al ***semplice fatto della perdita della disponibilita' del bene da parte del dominus ed all impossibilita' per costui di conseguire l'utilita' anche solo potenzialmente ricavabile dal bene medesimo in relazione alla natura normalmente fruttifera di esso*** *(v. da ultimo, Cass., Sez. 2, dell'8 marzo 2010, n. 5568; Cass., 3., dell'11 febbraio 2008, n. 3251; Cass., Sez. 3, del'8 maggio 2006, n. 10498)"*.

Hu dritt fundamentali tal-persuna li tgawdija u taghmel uzu minn darha. Il-kaz in ezami ma kienx jitratta dwar xi proprjeta' abbandunata. F'dan il-kuntest il-perit Bonello xehed: *"Qabel l-incident kont nidhol b'mod regolari fil-fond tal-attrici tul medda ta' sentejn almenu. Il-fond kien mizmum fi stat tajjeb."* (fol. 532 tal-kawza 1111/2000).

3. M'hemmx prova li n-natura tal-hsara ghamlet il-bini *beyond economical repair*. Anzi fir-rapport imhejji mill-perit Carmel Busuttil u datat 8 ta' Mejju 2000 (fol.

[3] Antoinette Psaila xehedet: *"Fi Frar 1999 gejt post Ghawdex u morna Ghawdex, pero' id-dar ta' tas-Sliema bqajna nuzawha fil-weekends u holidays u granet ohra skond l-esigenzi. Nenfasizza li bqajna nuzawha regolarment. Id-dar sal-incident kienet fi stat tajjeb hafna, u konna niehdu hsiebha regolarment."* (fol. 516).

7), saru rakkomandazzjonijiet dwar it-tiswija. Sahansitra l-perit Brian Ebejer, perit ta' fiducja tal-attrici, ghamel rapport datat 4 ta' Dicembru 2000 (ara fol. 392 tal-kawza 1111/2000), fejn qal x'inhi t-tiswija li trid issir fil-fond u ta stima ta' Lm6,050 (€14,092.71) bhala spejjez li kien hemm bzonn li jsiru. Il-perit tekniku llikwida somma ghat-telf ta' uzu ghall-perjodu bejn it-12 ta' April 2000 sad-29 ta' Jannar 2005, cjoe' d-data li nbiegh il-fond. Fil-fehma tal-qorti kienet l-ghazla tas-sid li ma taghmilx it-tiswija. Minn din l-ghazla ma tistax tiehu vantagg. Il-qorti ma taqbilx li l-atturi ghandhom jedd li jitolbu hlas ghal 58 xahar. Id-danneggat ghandu d-dmir li jimminimizza d-danni. Skond il-perit ta' fiducja tal-attrici, l-ispiza biex issir it-tiswija kienet ta' €14,092.71 (fol. 392 tal-kawza 1111/2000). Ir-rizarciment ghandu jkollu l-ghan li kemm jista' jkun ipoggi lill-persuna fil-posizzjoni li kienet qabel sehh l-incident. Principju li ma jigix applikat jekk it-telf ta' uzu tal-proprjeta jigi kkalkolat sad-data li l-attrici bieghet il-proprjeta'. Wara li l-qorti qieset il-provi hi tal-fehma li l-hlas ghat-telf ta' uzu ghandu jkun ghal tnax-il xahar, cjoe' €700[4] x 12 il-xahar = **€8,400**. Fil-fehma tal-qorti dan kien perjodu adegwat li fih setghet saret it-tiswija u l-fond tal-attrici jerga' jsir abitabbli.

4. L-atturi jippretendu wkoll hlas ta' **€465** ghal television u **€46.59** valur ta' oggetti li ntilfu meta waqa' parti mill-hajt divizorju. M'hemmx raguni ghalfejn il-qorti ghandha tiddubita minn dan. Ghalhekk dan hu hlas li ghandu jsir.

5. Hemm ukoll is-somma ta' €46.59 kull xahar ghall-kiri ta' garaxx fejn tpoggew mobbli. Il-qorti hi tal-fehma li din il-pretensjoni hi gustifikata ghall-perjodu ta' 15 il-xahar mid-data tal-incident (12 ta' April 2000)[5]. Pero' jirrizulta li l-oggetti tpoggew fil-garaxx fid-9 ta' Mejju 2001 (ara skrittura a fol. 390 tal-kawza 1111/2000). Ghalhekk il-qorti ser tallokka hlas ghal xahrejn, cjoe' **€93.18**. Ma' dan l-ammont trid tizdied is-somma ta' **€160.73** spejjez ghall-garr tal-ghamara (fol. 391).

<u>Spejjez gudizzjarji</u>.

Waqt it-trattazzjoni d-difensur tal-atturi sostna li l-atturi m'ghandhomx jaghmlu tajjeb ghal xi spejjez ta' konvenuti li fil-konfront taghhom il-qorti ma tilqax it-talbiet tal-atturi. Il-qorti ma taqbilx. Il-qorti tifhem li l-atturi harrku lill-konvenuti ghaliex wara kollox hi l-qorti li trid tiddetermina min hu responsabbli ghall-incident. Hu minnu wkoll li l-kawza saret minhabba n-negligenza ta' haddiehor. Pero' jibqa' 'l fatt li kienu l-atturi li ghazlu li ghandhom iharrku

---

[4] Il-perit tekniku rrelata li *"... jikkonsidra l-valur lokatizju mensili ta' fond simili furnished ghaz-zmien indikat fl-ammont ta' €700"* (fol. 191).

[5] L-attrici xehedet: *"Il-periti tieghi nfurmawni li d-dar m'hijiex abitabbli u li qeghda fi stat perikoluz. Infatti mit-12 ta' April 2000 sal-gurnata tal-lum, l-imsemmija dar qatt ma ntuzat. Imhabba l-imsemmi periklu, ahna kellna nnehhu kwazi l-ghamara u l-oggetti kollha mill-imsemmija dar u dawn qed jinzammu fis-storage ghand certu Anthony Bonello b'kera ta' Lm20 fix-xahar"* (fol. 415 tal-kawza 1111/2000).

lill-konvenuti. Ghazla libera li saret mill-atturi. Mela huma l-atturi li jridu jgorru l-piz tal-ispejjez ta' dawk il-konvenuti li ma nstabux reponsabbli ghall-incident. L-ispejjez gudizzjarji tal-konvenuti li fil-konfront taghhom ma ntlaqatx it-talba, m'hijiex rizultat tal-incident imma ghaliex dawk il-konvenuti ma nstabux responsabbli ghall-incident. Il-qorti ma tara l-ebda ness immedjat bejn dawk l-ispejjez gudizzjarji, li l-atturi jidher li qeghdin jalludu li huma parti mid-danni li jippretendu, u l-incident meritu tal-kawza.

Ghal dawn il-motivi l-qorti tiddeciedi l-kawza billi:-

1. **Tichad l-eccezzjoni ulterjuri li nghatat minn Carmel Raymond Micallef u RC Construction Limited, bl-ispejjez kontra taghha.**
2. **Tilqa' l-ewwel eccezzjoni tal-konvenut perit Azzopardi u fil-konfront tieghu tichad it-talbiet. Spejjez a karigu tal-atturi.**
3. **Tiddikjara li l-ewwel eccezzjoni tal-konvenut Calleja hi ezawrita ghaliex il-kawzi konnessi qeghdin jigu decizi llum wara li nstemghu flimkien.**
4. **Tichad il-kumplament tal-eccezzjonijiet ta' Calleja.**
5. **Tichad l-ewwel eccezzjoni tal-konvenuti Stafrace, spejjez a karigu taghhom.**
6. **Tilqa' t-tieni eccezzjoni tal-konvenuti Stafrace u tichad it-talbiet tal-atturi in kwantu dawn huma ndirizzati fil-konfront taghhom, spejjez a karigu tal-atturi.**
7. **Tichad l-ewwel eccezzjoni tal-konvenut Carmel Raymond Micallef, bl-ispejjez kontra tieghu.**
8. **Tichad il-kumplament tal-eccezzjonijiet tal-konvenut Carmel Raymond Micallef.**
9. **Tilqa' t-talbiet tal-atturi in kwantu dawn huma ndirizzati fil-konfront tal-konvenuti Carmel Raymond Micallef, RC Construction Limited u Raymond Calleja.**
10. **Tillikwida d-danni fis-somma ta' disat elef mija u hamsa u sittin ewro u hamsin centezmu (€9,165.50).**
11. **Tikkudanna lill-konvenuti Carmel Raymond Micallef, RC Construction Limited u Raymond Calleja sabiex solidalment[6] ihallsu s-somma likwidata mill-qorti, bl-imghax mil-lum. Spejjez, salv ghal dak li nghad hawn fuq, a karigu ta' dawn il-konvenuti**.

[6] B'applikazzjoni tal-Artikolu 1050(2) tal-Kodici Civili.

< Sentenza Finali >

---------------------------------TMIEM---------------------------------